
	<p>Списание ЕПОХИ Издание на Историческия факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“</p> <p>Journal EPOCHI [EPOCHS] Edition of the Department of History of St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Turnovo</p>		<p>Том / Volume XXIV (2016), Книжка / Issue 2</p>
---	---	--	---

Ивелин ИВАНОВ / Ivelin IVANOV

Рец. на: Mirosław J. Leszka, Kiril Marinow. Carstwo Bułgarskie. Polityka – społeczeństwo – gospodarka – kultura, 866 – 971. Wydawnictwo Naukowe PWN SA. Warszawa, 2015, ss. 385

Rec. ad: The Bulgarian Empire. Politics – society – economy – culture, 866 – 971. Warsaw, 2015, 385 pp. (in Polish)

Интересът на редица полски историци към проблеми на средновековната българска история е традиционен, а резултатът е поредица от научни изследвания с безспорен принос в медиевистиката. През втората половина на ХХ в., както и в наши дни, научното сътрудничество между полски и български институти и изследователи е плод на този традиционен изследователски интерес. Сред ярките примери за полския принос в средновековната българска история са изследванията на известния историк Тадеуш Василевски и посланик в България в периода 1991 – 1996 г. (Виж: **Василевски, Т.** България и Византия IX – XV в. Академично издателство „Проф. М. Дринов“, София, 1997.). Традицията е жива и днес, а сред най-активните съвременни изследователски центрове е катедрата по история на Византия и научно-изследователският център „Ceraeum“ в университета в Лодз. Двама от представителите на тази катедра и изследователи при центъра „Ceraeum“ – проф. Мирослав Лешка и д-р Кирил Маринов, са автори на труд, озаглавен „*Carstwo Bułgarskie. Polityka – społeczeństwo – gospodarka – kultura, 866 – 971*“, който беше публикуван от Полското научно издателство във Варшава през 2015 г. (**Лешка, М., Маринов, К.** Българското царство. Политика, общество, стопанство и култура, 866 – 971 г. Полско научно издателство. Варшава, 2015, 385 с.). Това изследване предизвика осезаем интерес и в резултат от това до настоящия момент се появиха няколко рецензии и множество отзиви както в полски, така и в български научни издания.

Още в самото начало бих отбелязал, че авторите проф. М. Лешка и д-р К. Маринов са избрали традиционна структура, която съчетава хронологическия и проблемно-тематичния подход, разделяйки изследването в четири основни части. Хронологическият обхват е пределно точен, като обхваща времето между християнизацията на българите при княз Борис I през 866 г. и края на управлението на цар Борис II, белязан с отвеждането му във византийски плен през 971 г. В същото време обаче, в разделите посветени на стопанството и културата откриваме имена, факти, имена и събития от периода 971 – 1018 г. Без съмнение (и разбираемо), изследваният период е подбран от авторите като ярък пример за дълбокия исторически драматизъм на българското държавно-политическо развитие след налагането на християнството от Борис I, възходът при цар Симеон и кризата през втората половина на Х в. В същото време могат да се отправят някои критични бележки относно горната граница и някои термини. Тук визирам подглава 5.2. (*Император Йоан Цимисхи и ликвидирането на българското царство (971)*) (с. 189 – 192), като използваният тук термин *likwidacja* и цялостната концепция налагат тезата за прекъсване на самостоятелното държавно-политическо развитие на българите в резултат от събитията от 971 г. Тъй като фактите в последвалите три десетилетия свидетелстват красноречиво за продължаване на българската държавно-политическа традиция в западните и югозападните български земи (Борис II не е последният представител на династията на българския престол), в случая по-удачно би било използването на определения като „*завладяване*“, или „*завладяване на източните части на*

българското царство”, а не „ликвидиране”, тъй като събитията от 971 г. не бележат фактически край на Първото царство. В интерес на истината, авторите представят някои личности и събития от периода 971 – 1018/1019 г., но структурно и концептуално изследването налага за горна граница 971 г.

Сред ярките моменти в настоящото изследване са страниците, посветени на бунта срещу християнизацията от 866 г. Привлечени са нови изследвания и на базата на всички писмени извори се анализират задълбочено сведенията за ранга на водачите на бунта, за числеността на бунтовниците. Особено внимание заслужават главите, посветени на управлението на княз Владимир-Расате (889 – 993) (с. 61 – 69) и на Симеон Велики (893 – 927) (с. 70 – 148). В краткото представяне на управлението на княз Владимир, проф. Мирослав Лешка демонстрира отлични познания както върху информацията от писмените извори, така и за различните мнения и споровете относно причините за отстраняването на княз Владимир от престола, но в края на краищата се присъединява към стандартното и общоприето мнение. Според проф. Лешка това управление може да бъде окачествено като преходен период между управлението на двама велики владетели.

Далеч по-детайлно е представено и анализирано управлението на Симеон Велики (893 – 927). Тук проф. Лешка анализира причините за войната с Византия от 894 – 896 г., като подкрепя мнението, че те се коренели в икономическите загуби в резултат от промените от Византия условия за българските търговци. По спорния въпрос за коронацията на Симеон от патриарх Николай Мистик в Константинопол през 913 г., авторът анализира различни възможни варианти и тълкувания на характера на церемонията от 913 г., като отхвърля възможността за признание на титлата *basileus*, смятайки, че това е било по-скоро поредно признание на кесарска титла и по същество официално политическо признание на българския владетел от новите византийски власти (с. 113 – 118). На следващо място, проф. Лешка подчертава, че политическата програма на Симеон Велики претърпяла развитие в хода на неговото дългогодишно управление. Авторът оспорва тезата на проф. Иван Божилов за *Pax Simeonica* и не приема, че целта на владетеля била създаване на българо-византийска империя. Мирослав Лешка по-скоро подкрепя позицията на Веселина Вачкова, че крайната цел на политическата програма била пълен и ефективен контрол над византийския Запад, т.е. имперските владения на Балканите (с. 141 – 148).

Следващата глава в представянето на политическата история на българите в изследвания период е посветена на управлението на цар Петър I (927 – 969) (с. 149 – 189). Тук авторите обръщат внимание на това, че владетелят и държавата не били безсилни пред маждарските нашествия. Също така проф. Лешка и д-р Маринов приемат с основателен скептицизъм сведението на Йоан Зонара за влошаването на българо-византийските отношения в резултат от сепаративен мир между българския владетел и маждарските вождове след 963 г. Напълно основателно авторите свързват изострянето на отношенията между България и Византия с идването на власт на Никифор II Фока през 963 г. Следвайки реабилитиращия дух на най-новите мнения и оценки на изтъкнати български медиевисти за управлението на цар Петър I, К. Маринов и М. Лешка подчертават заслугите на този владетел за запазването на силните позиции, извоювани от Симеон Велики.

Както отбелязах и в началото на настоящия отзив, разделът, посветен на управлението на цар Борис II (969 – 971) (с. 189 – 201) бележи края на изследвания политически период, но поставя и редица въпроси. Ликвидация на българското царство или падане на източните български земи под византийска власт? Въпреки, че приемат позицията на проф. Пл. Павлов, според който след 971 г. „*териториите около Средец, Скопие, Девол и Охрид останали извън контрола на Константинопол*”, авторите на настоящото изследване представят събитията като край на Първото царство. Без съмнение, проф. Лешка и д-р Маринов визират най-вече публичното детрониране на цар Борис II в Константинопол през 971 г. и установяването на византийската власт в самото сърце на Първото царство или вътрешната област на държавата, но дори и в такъв случай терминът *ликвидация* или *край* не са удачни, тъй като държавността оцелява и продължава в голяма степен старите традиции в управлението на царете Роман, Самуил, Гаврил Радомир, Иван Владислав (дори Пресиян II) до 1018/1019 г.

Последната част от труда на проф. М. Лешка и д-р К. Маринов е озаглавена „Държава, икономика, общество, култура” (с. 201 – 319). В първата подглава, озаглавена *Държава и общество*, авторите представят в синтезиран вид промените в титулатурата на владетеля, структурата на висшата аристокрация, централната и провинциална администрация, столиците Плиска и Преслав, цитирайки и коментирайки множество извори и изследвания. Забележимо е специалното внимание, отделено от д-р

Кирил Маринов на военната организация и войската в разглеждания период. В тази част от труда д-р Маринов отбелязва, че предположенията, тезите и изчисленията на военния потенциал на българите от този период има хипотетичен характер, но бих добавил, че все пак и въпреки обективността на такова съждение, съществуват някои преки и косвени източници на информация. Основавайки се на наличните, макар и оскъдни данни, включително от каменни надписи за въоръжение от Североизточна България, съществуват обосновани предположения за приблизителна численост на военния потенциал във вътрешната област на държавата. На следващо място, като добър познавач на географските особености и на отбранителната система в средновековна България, К. Маринов подчертава важната роля на ландшафта и на природните бариери във войните на българите в периода IX – XV.

Главата за стопанското развитие в българските земи през изследвания период е разработена също от д-р К. Маринов, който представя големите региони и тяхното геополитическо значение. Накратко е разгледано развитието на земеделието, скотовъдството и занаятите в периода IX – X в. Интерес предизвиква описанието на пътната система и на търговския обмен през въпросния период.

В следващата подглава, посветена на обществото, авторите представят противоречивите становища и спорове около българо-славянските отношения, като подчертават решаващата роля на християнизацията и въвеждането на славянския език и писменост в богослужението като основен фактор за масовото навлизане на славянски етнически елемент в новата църковна система. Спирайки се на църковното развитие, авторите се присъединяват към тезата, че даването на патриаршеска титла на главата на българската църква през 927 г. било акт „*ad personam*”, а не канонично създаване на нова партираршия. Също така, проф. Лешка смята, че този акт не бива да се абсолютизира, и че новият език не измества напълно гръцкия в богослужението (с. 240 – 256).

Краткият раздел за манастирския живот, богомилството и църковната архитектура е дело на докторанта Ян Волски, който е автор и на подглавата, посветена на духовната култура и на книжовността в изследвания период. Следвайки традициите в изследванията на старобългарската литература, Я. Волски представя Преславската и Охридската книжовни школи, както и някои апокрифни съчинения от IX – X в.

Краткото заключение от около две страници в края на това изследване обобщава основни политически аспекти и подчертава постиженията на княз Борис I и цар Симеон Велики. Тук авторите отбелязват отново, че управлението на цар Петър I бележи първи симптоми и началото на криза в българската държава. В края следва подробна библиография с използвани извори и историография, анекс с откъси от извори, преведени от Ян Волски и Зофия Бржожовска на полски език. Бих искал да подчертая специално професионалното и прецизно оформяне на целия научен апарат и на библиографския списък в това изследване.

В обобщение на всичко гореизложено и на прочита на този труд бих отбелязал, че това е професионално, критично и в някои аспекти приносно изследване в областта на средновековната българска история. Сред достоинства на представената история на България в периода IX – XV. могат да бъдат отбелязани високото ниво на работа с изворите, точното и коректно цитиране на многобройни автори и изследвания. Авторите познават в детайли и цитират както „класици” на българската медиевистика, така и съвременни млади български историци и археолози. В заключение мога да отбележа, че „*Carstwo Bułgarskie. Polityka – społeczeństwo – gospodarka – kultura, 866 – 971*” е значим факт в областта на научните изследвания върху Първото българско царство. В същото време този труд е добър пример за съчетаване на научния и популяризаторския подход. Убеден съм, че тя не само продължава традицията на научен интерес към средновековната българска история зад граница, но популяризира българите и тяхното минало сред по-широки полски академични и извънакадемични среди.